

עיקרי תובנות והמלצות

אסף אוריון ושחר עילם

פרק זה מציג את עיקרי תובנות המחקר שלפניכם וההמלצות הנגזרות מהן. ראשית נותחה תרומתה של קהילת יהודי ארצות הברית לביטחונה הלאומי של ישראל במובנה הרחב ונבחנו מערכות היחסים בינה ובין ישראל בראיית הביטחון הלאומי, כמו גם הפערים במודעות ובהיכרות בין שני הצדדים וזיקתם והשפעותיהם על מדיניות בפועל. בהמשך נוסחה הבעיה האסטרטגית העולה מתוך ממצאי המחקר והוצעו תכלית אסטרטגית ורעיון מסדר למענה מערכתי רחב לבעיה. לבסוף הועלו המלצות לכיווני פעולה רחבים, ובכללן המלצות ממוקדות למקבלי ההחלטות בישראל, למערכות החוץ והביטחון שלה ולהנהגות של יהודי ארצות הברית.

תרומת יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל

מאז הקמתה יש למדינת ישראל צורכי ביטחון ייחודיים, הנובעים מנחיתותה הפיזית במרחב הערבי והמוסלמי העוין שבו היא מתקיימת. כדי להתמודד עם האסימטריה הבסיסית שלה מבחינה גיאוגרפית, דמוגרפית, פוליטית ומשאבית-כלכלית, התפתחה בישראל תפיסת ביטחון ייחודית. זו השכיחה למצות את נכסיה האנושיים והכלכליים כבסיס לבניית יתרון איכותי טכנולוגי-ביטחוני אל מול יריביה ולהבטיח את חופש הפעולה שלה במרחב, תוך מינוף מערכת הקשרים והיחסים שלה הן בזירה הבין-לאומית והן בזירה האזורית. מימוש תפיסת הביטחון של ישראל מחייב יצירת עומק אסטרטגי חלופי, שיפצה אותה על היעדר עומק אסטרטגי פיזי, יאפשר לה להרחיב את בסיס המשאבים והתמיכה הנחוצים לקידום מעמדה ויעדיה באזור ובעולם, ויקנה לה אורך נשימה במגוון ממדים, מוחשיים ו"רכים".

התמיכה המעצמתית של ארצות הברית היא הרכיב העיקרי בעומק האסטרטגי שמאפשר לישראל לשמור על קיומה וביטחונה ולקדם את יעדיה. העם היהודי בתפוצות, ובמיוחד קהילת יהודי ארצות הברית, הם מרכיב חיוני בעומק האסטרטגי של מדינת ישראל, הן כעתודה אנושית ומשאבית, הן כבסיס תמיכה ומתן לגיימיציה בין-לאומית והן כגורם להשפעה ציבורית ופוליטית-מדינית.

ליהודי ארצות הברית, כקהילה היהודית הגדולה והמבוססת ביותר בעולם מחוץ לישראל, היה לאורך השנים, ועדיין יש, תפקיד משמעותי בפיתוח מערכת היחסים המיוחדת בין ישראל לארצות הברית, בשימורה ובחיזוקה. מערכת יחסים זו הינה אחד מעוגני הביטחון הלאומי החיוניים ביותר של ישראל, בעיקר בכל הנוגע לבניין יכולות הביטחון שלה, לפיתוח יתרונה האיכותי הצבאי ולשימור חופש הפעולה המדיני והביטחוני שלה. תרומתה של קהילת יהודי ארצות הברית מבוססת על השפעתה הציבורית, הפוליטית, הכלכלית והתרבותית בארצות הברית עצמה, השפעה הגדולה באופן משמעותי מגודלה היחסי של קהילה זאת באוכלוסייה (כשני אחוזים בלבד מכלל תושבי ארצות הברית).

ישנה נטייה, מוצדקת כשלעצמה, לייחס את יכולת ההשפעה של הקהילה היהודית בארצות הברית לעוצמתו של הלובי הפרו-ישראלי ולהשפעתו בגבעת הקפיטול ובבית הלבן. אבל ארגוני לובי פרו-ישראליים הם רק "חוד החנית" של תשתית ארגונית וקהילתית מסועפת, נרחבת ומרושתת, שבמסגרתה פועלים, בנפרד או במתואם, אישים, ארגונים וקהילות התומכים בישראל ומנסים לקדם את התמיכה בה בציבור האמריקאי, במערכות הציבוריות בארצות הברית ובמערכת הבין-לאומית.

הצלחתה של קהילת יהודי ארצות הברית לתרום לביצור מערכת היחסים בין ישראל לארצות הברית אינה נמדדת רק ביכולת השפעתה הנקודתית על תהליכי קבלת ההחלטות בממשל או בקונגרס האמריקאי. עיקר ההצלחה הוא דווקא יכולתה רבת השנים של הקהילה היהודית להדגיש בפני הציבור האמריקאי הרחב ובפני נבחרייו את בסיס הערכים והאינטרסים המשותף לשתי המדינות ולהפוך אותו לנדבך יסוד בתמיכה רבת השנים לה זוכה ישראל בארצות הברית. התמיכה הציבורית והפוליטית הזו בישראל היא אחד הנכסים החשובים ביותר לביטחונה הלאומי, וכאמור, היא מושפעת, בין השאר, ממעמדו ומעוצמתו של היהודים בארצות הברית ומזיקתם לישראל.

הזיקה בין ישראל ליהודי ארצות הברית והדימוי המיוחס ליכולת ההשפעה של הקהילה היהודית האמריקאית, המועצם במקומות רבים בעולם, תורמים גם הם לביטחונה של ישראל ולמעמדה הבין-לאומי. הדבר מתבטא, בין היתר, בניסיונם של מדינות וגופים שונים לפתח ולחזק את הקשרים עם ישראל כאמצעי להשיג דריסת רגל והשפעה בארצות הברית ("הדרך לושינגטון עוברת בירושלים").

מעבר להשפעתם המשמעותית של יהודי ארצות הברית על יחסי ארצות הברית-ישראל ועל מעמדה הבין-לאומי של מדינת ישראל, הם גם תורמים ישירות לחוסנה ולביטחונה. דוגמה מובהקת לכך היא מפעל הפילנתרופיה העצום של יהדות אמריקה, שהיה צינור החמצן של ישראל בשנותיה הראשונות, וגם כיום הוא ממשיך להזרים אליה מדי שנה כשני מיליארד דולר, בעיקר לחיזוק חוסנה של החברה האזרחית בישראל. בעשורים האחרונים יש לפילנתרופיה של יהדות צפון אמריקה חלק משמעותי בפיתוח מגזרי החינוך, ההשכלה הגבוהה והבריאות בישראל, כמו גם בפעילות של מאות גופים במגזר השלישי.

קהילה היהודית בארצות הברית תורמת למעשה לכל אחד מרכיבי הביטחון הלאומי של ישראל:

1. **ביצור "היחסים המיוחדים" ושיתוף הפעולה האסטרטגי עם ארצות הברית.** זאת, באמצעות חידוד והדגשה של השותפות בערכים ובאינטרסים בין המדינות ובמינופם להעמקת היחסים ולהגברת תמיכתה של ארצות הברית בישראל; חיזוק תמיכת הציבור הרחב בארצות הברית במדינת ישראל; ייזום ודחיפה של החלטות ושל חקיקה פרו־ישראליות של גופי הממשל האמריקאי, המבצרות את שיתוף הפעולה הביטחוני והאסטרטגי בין ארצות הברית לישראל.
 2. **חיזוק עוצמתה הצבאית של ישראל.** זאת, באמצעות חיזוק מחויבותה של ארצות הברית לביטחון ישראל, ובכלל זה להמשך הסיוע הביטחוני ולשמירה על יתרונה האיכותי.
 3. **חיזוק מעמדה הבין־לאומי והאזורי של ישראל.** זאת, באמצעות פעילות ענפה בקונגרס, בממשל, בתקשורת, בקהלי יעד רבים ובקמפוסים ברחבי ארצות הברית, וכן בארגונים בין־לאומיים ובקרב מדינות שונות; עמידה בחזית המאבק נגד תנועת החרם (BDS) ונגד קמפיילים, בארצות הברית ובמקומות נוספים ברחבי העולם, המכוונים לדה־לגיטימציה של ישראל, להעמקת הקרע בינה לבין יהודי התפוצות ולערעור ביטחונם של יהודים באשר הם.
 4. **חיזוק עוצמתה הכלכלית, המדעית והטכנולוגית של ישראל.** זאת, בין היתר, באמצעות השקעות, סחר וקידום שיתופי פעולה כלכליים וכן קידום של קשרים כלכליים, מדעיים וטכנולוגיים של מדינת ישראל ושל תאגידים ואנשי עסקים ישראלים בזירה הגלובלית.
 5. **חיזוק חוסנה התפקודי וחוסנה החברתי של ישראל,** כמרכיבים בחוסנה הלאומי, וזאת באמצעות פעילות פילנתרופית וייזום פרויקטים בישראל.
- עם זאת, לאורך השנים חלה ירידה הדרגתית בתרומתה של הקהילה היהודית בארצות הברית לביטחונה הלאומי של ישראל. למגמה זו מספר גורמים:
1. **החברה האמריקאית והמערכת הפוליטית בארצות הברית מפולגות ומקוטבות באופן חסר תקדים,** ואפילו סוגיות שהיו בקונצנזוס במשך עשרות בשנים, כמו התמיכה הדו־מפלגתית בישראל (אולי העיקרון החשוב ביותר במסגרת יחסי ישראל-ארצות הברית), הפכו להיות מוקד לחילוקי דעות. בנוסף, המגמות הדמוגרפיות בארצות הברית מצביעות על עלייה הדרגתית מתמשכת במשקלן היחסי של קבוצות מיעוטים, כמו ההיספנים, האמריקאים־אסייתים והאפרו־אמריקאים, שאינם נוטים להעניק תמיכה רחבה לישראל. כל אלה עלולים להקשות על יהדות ארצות הברית להמשיך ולהשפיע בזירה הפוליטית ולהניע מהלכים פרו־ישראליים, על אף עוצמתה בחברה האמריקאית ובחלק ניכר ממערכות החיים שם.
 2. **השחיקה האיטית במעמדה הבין־לאומי של ארצות הברית בשנים האחרונות.** עלייתה של סין, ובמידה מסוימת גם חזרתה של רוסיה לזירה הגלובלית, לצד נטייתה של ארצות הברית עצמה לצמצם את מעורבותה בסכסוכים ובבעיות על פני הגלובוס ולהתמקד יותר מבעבר בסוגיות פנים, מסמנות מגמה של מעבר מהעולם החד־קוטבי שהתקיים מאז קריסתה של ברית המועצות, שבו הייתה ארצות הברית מעצמת־העל היחידה,

לעולם רב-קוטבי, שבו היא חולקת את השפעתה עם מעצמות אחרות שמתחרות בה והיא מתחרה בהן.

3. **ישראל חזקה מתמיד ומצמצמת בהדרגה את תלותה החיצונית בארצות הברית ובקהילה היהודית שם, במיוחד בכל הנוגע לתמיכה פיננסית ישירה.** אף על פי כן, גם כיום, ובעתיד הנראה לעין, אין תחליף לתמיכה האסטרטגית המדינית והביטחונית של ארצות הברית בישראל.

4. **הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית התפתחו בעשורים האחרונים בכיוונים מנוגדים מבחינה פוליטית, ערכית ודתית:** בישראל התגברו המגמות של התחזקות הדת, בדגש על הזרם האורתודוקסי, ומחנה הימין בזירה הפוליטית, בדגש על קו לאומי ואף לאומני. לעומת זאת, חלקים לא מבוטלים של הציבור היהודי בארצות הברית נוטים לאג'נדה שמאלית-ליברלית ולפלורליזם דתי, שבו הגורמים הדומיננטיים הם הזרמים הרפורמי והקונסרבטיבי. מגמות אלו, לצד התמשכות הסכסוך הישראלי-פלסטיני, משפיעות על מעמדה המורכב של ישראל בגיבוש זהותם של יהודי ארצות הברית ויוצרות סיכון גובר לעתיד היחסים ביניהם. הקרבה הרבה בין ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, ובין נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, כמו גם התמיכה הרחבה לה זוכים מהלכי הנשיא בישראל, הם לצנינים בעיני אמריקאים רבים, ובהם יהודים, בשל העובדה שטראמפ מהווה דמות מחלוקת המפלגת את הציבור בארצות הברית. המשך המגמה של התערערות מערכת היחסים בין ישראל ובין הקהילה היהודית בארצות הברית צפוי להביא לצמצום נוסף בהירתמותה של קהילה זאת לתמיכה פעילה בישראל. אמנם, בשבעים השנים האחרונות התעוררו לא אחת מחלוקות ומתחים קשים בין ישראל ובין הקהילה היהודית בארצות הברית, אך כיום מדובר לא רק במחלוקות ובמתחים, אלא גם בשחיקה הדרגתית בקונצנזוס הפרו-ציוני והפרו-ישראלי בקרב חברי קהילה זאת. קיימת סכנה שבטווח הבינוני והארוך תאבד התמיכה היהודית-אמריקאית הרחבה בישראל. לכך יש להוסיף את סדיקת התמיכה הדו-מפלגתית בארצות הברית במדינת ישראל, את האיבוד ההדרגתי של בסיסי התמיכה האמריקאיים בישראל, בעיקר בקרב צעירים ליברליים-פרוגרסיביים, ואת העובדה שאין לישראל ולקהילה היהודית בארצות הברית אחיזה מספקת בקרב קהלים מתפתחים, כמו ההיספאנים והאפרו-אמריקאים. מגמות אלו עלולות להביא לשחיקה בתמיכה הציבורית והפוליטית האמריקאית בישראל, שהיא נכס חיוני וחסר תחליף לביטחונה הלאומי.

בשנים האחרונות קיימת נטייה גוברת בישראל לראות בקהילה האוונגליסטית הגדולה בארצות הברית (המונה כשמונים מיליון איש) חלופה אפשרית לתמיכתה של הקהילה היהודית. הנוצרים האוונגליסטים מהווים כיום את הבסיס הפוליטי המרכזי של הנשיא טראמפ ושל המפלגה הרפובליקנית בהנהגתו, ורובם גם תומכים נלהבים במדינת ישראל. הרעיון למצוא חלופה בדמותם מעורר כמובן תמיהות בהיותו, במשתמע, ביטוי ל"זניחת" יהדות ארצות הברית על כל ההשלכות הנובעות מכך על עצם מהותה וייעודה של ישראל כמדינת העם היהודי כולו וכביתו הלאומי. מעבר לכך, החלופה האוונגליסטית לא צפויה

לספק מענה לאתגר הגדול ביותר של ישראל בארצות הברית – השחיקה בתמיכה בה בקרב ציבורים ליברליים-פרוגרסיביים, שהיקפם וכוחם הולכים וגדלים. דווקא הקהילה היהודית בארצות הברית, שרבים מחבריה שייכים למחנה הליברלי והפרוגרסיבי, היא בעלת פוטנציאל לתווך ולהנגיש את ישראל לקהלים אלה במטרה לשמר ולהרחיב את תמיכתם בה. התרחקות של קהילת יהודי ארצות הברית מישראל מצד אחד, והתנערות של ישראל ממחויבותה לעם היהודי בתפוצות מצד שני, משמעותן סיכון העומק האסטרטגי הטבעי של מדינת ישראל, אי-עמידה בייעודה של ישראל כפי שהיה מאז הקמתה, והפרת הרעיון של ערבות הדדית ("ערבין זה לזה") כלפי הקהילה היהודית בתפוצות, שהיא בשר מבשרה של ישראל כמדינתו של העם היהודי. נתק בין ישראל ליהדות ארצות הברית יקרין על זהותה של מדינת ישראל ויהפוך אותה בפועל מ"מדינת העם היהודי", ל"מדינת העם הישראלי". מערכת היחסים של ישראל עם יהודי ארצות הברית היא, אפוא, חיונית לא רק מתוקף מחויבותה הערכית ההיסטורית של ישראל לעם היהודי באשר הוא, אלא גם בשל ההשלכות המשמעותיות שיש לה על זהותה כמדינת הלאום של העם היהודי, על ביטחונה הלאומי ועל עתידו וקיומו של העם היהודי בכללותו. יתר על כן, עוצמתה ומעמדה של הקהילה היהודית בארצות הברית, ומערכת היחסים שלה עם ישראל, הן תנאי הכרחי (גם אם לא מספיק) לשימור "היחסים המיוחדים" בין ישראל ובין ארצות הברית. בעת הנוכחית נוצרה התלכדות של איומים חיצוניים על שלושה מרכזי כוכב של העם היהודי: על ביטחונה של יהודים בתפוצות השונות; על הלכידות בין ישראל ובין התפוצה היהודית; ועל הלגיטימציה של ישראל כמדינת העם היהודי. החיבור בין אנטישמיות גוברת, שהטרידה בעבר בעיקר את יהודי התפוצות, ובין תופעות הדה-לגיטימציה של ישראל, הוא אתגר שמהווה גם הזדמנות להתעוררות ולפעולה משותפת בין יהודי ארצות הברית ובין מדינת ישראל.

היחסים בין הקהילות כסוגיית ביטחון לאומי עבור מדינת ישראל והעם היהודי כולו

מערכת היחסים בין ישראל לקהילת יהודי ארצות הברית קשורה למגמות העומק והתמורות בסביבה הגלובלית, בישראל, בארצות הברית, ובכל אחת משתי הקהילות ונמצאת בזיקת גומלין איתן. כל אלו, בתורן, משפיעות מאוד על התפתחות היחסים, הזיקות והממשקים בין הקהילה היהודית בארצות הברית ובין מדינת ישראל. הנחת העבודה היא שהמגמות הנוכחיות אינן דטרמיניסטיות וחד-כיווניות. אנו חיים בעולם דינמי של מתחים בין מגמות שונות ומתנגשות, שהדינמיקה ביניהן אינה לינארית. בנוסף לכך, אירועים, פעולות ומדיניות בטווח הקצר והבינוני עשויים להשפיע ולהשליך גם על מגמות עומק לטווח הארוך.

הסביבה הגלובלית והאזורית – משבר הסדר העולמי

האנושות נמצאת בעידן הנוכחי במתח בין עולם של תפיסות וערכים אוניברסליים, כמו הליברליזם והגלובליזציה, ובין עולם של תפיסות וערכים פרטיקולריים, דוגמת הלאומיות. מתח זה יוצר מגמות סותרות של הסתגרות ובניית חומות מצד אחד ושל היפתחות ובניית גשרים מצד שני. חברות רבות נמצאות בתנועת מטוטלת בין שני הקטבים הללו – האוניברסליזם והפרטיקולריזם.

מדינת ישראל הוקמה על בסיס איזון עדין בין היותה מדינת הלאום הפרטיקולרית של העם היהודי ובין היותה דמוקרטיה מבוססת על ערכים אוניברסליים של חירות, צדק ושוויון. גם קהילת יהודי ארצות הברית (כמו כל קבוצת מיעוט) מתקיימת במתח בסיסי – בין שימור ייחודה הקהילתי וזהותה הפרטיקולרית ובין השתלבותה בחברה האמריקאית הכללית וקבלת הערכים האוניברסליים המשותפים למגזרים רבים בחברה זו.

בנוסף, ניכרות כיום מגמות גלובליות של הקצנה, כולל תופעות של שוליים רעיוניים שזולגים למרכז השיח, ושל קיטוב חברתי, רעיוני ופוליטי. ביטויים מובהקים לכך הם פוליטיקת הזהויות, שמייחדת תת־קבוצות שונות בכל חברה, וכן מחאות אנטי ממסדיות ואנטי "מיינסטרים". תופעות אלו מציבות אתגרים משמעותיים בפני איתנות הדמוקרטיה ומוסדותיה בישראל, בארצות הברית ובמדינות רבות נוספות בעולם.

כפי שכבר צוין, הקיטוב הכללי בציבור ובמערכת הפוליטית בארצות הברית שבר גם את הקונצנזוס ההיסטורי הדו־מפלגתי סביב התמיכה בישראל. סקרים עדכניים מצביעים על פערם הולכים וגדלים בין הציבור השמרני־רפובליקני בארצות הברית, שתמיכתו בישראל נמצאת במגמת עלייה, ובין הציבור הליברלי־דמוקרטי, שתמיכתו בה יורדת באופן משמעותי. מערכת היחסים בין ארצות הברית לישראל, ובעיקר בין ההנהגות והממשלות בשני הצדדים, נמצאת כיום (בעידן הנשיא טראמפ וראש הממשלה נתניהו) בשיאה. למרות זאת, חלק ממגמות העומק הקיימות בחברה האמריקאית מטרידות מאוד ועלולות להתפתח כבר בשנים הקרובות לאיום ממשי וישיר על אופי היחסים בין שתי המדינות ועל התמיכה האמריקאית המסורתית בישראל. דווקא נוכח מציאות זו, עולה חשיבותה של הקהילה היהודית בארצות הברית, כמי שמנסה להמשיך לפעול לשימור התמיכה הרחבה בישראל גם באווירת הקיטוב הנוכחית.

הסביבה הפנימית – שתי קהילות הנעות בכיוונים מנוגדים?

הקהילה היהודית בארצות הברית הינה, כאמור, מיעוט קטן באוכלוסייה, אם כי מבוסס ומשגשג, שהשתלב בחברה האמריקאית ששוויון הזדמנויות וחופש הפרט נמצאים בבסיס הרעיון המארגן שלה. סוד ההצלחה של הקהילה היהודית הוא יכולתה להשתלב בצמרת החברה האמריקאית ובמערכותיה באמצעות השכלה, הצטיינות ועבודה קשה, וכל זאת תוך שימור מאפייניה הקהילתיים הייחודיים. לאורך השנים גבתה השתלבות זו מחירים, כמו שחיקה בזהות היהודית ובמידת השייכות והמעורבות הקהילתית ועלייה ניכרת בשיעור ההתבוללות של יהודי ארצות הברית, כתוצאה מנישואים עם לא יהודים (קרוב לשישים

אחוזים מסך נישואי היהודים בארצות הברית בשנים האחרונות היו עם לא יהודים). לפיכך, האתגר העיקרי הניצב בפני הקהילה היהודית בארצות הברית כיום הוא שימור הקהילה ולכידותה והבטחת עתידה, תוך גיבוש ההתאמות הנדרשות באיזון שבין שימור המאפיינים הייחודיים שלה ובין פתיחותה והשתלבותה בחברה האמריקאית הכללית.

קהילת יהודי ארצות הברית אינה עשויה מקשה אחת, אלא היא מגוונת, פלורליסטית ואף מפולגת, כוללת קבוצות רבות, זרמים דתיים ורעיוניים וקהילות מקומיות עצמאיות ונבדלות. ככלל, יהודי ארצות הברית הם כיום ברובם לא אורתודוקסים (כתשעים אחוזים מכלל הקהילה), נוטים לתפיסות ליברליות או מתונות (כשמונים אחוזים) ובעלי עמדות פוליטיות של מרכז-שמאל (כשבעים אחוזי תמיכה במפלגה הדמוקרטית). לרובם קשר רגשי לישראל (כשבעים אחוזים) והם רואים בזיקה אליה רכיב בזהותם כיהודים (כ-85 אחוזים).¹ המגמות הדמוגרפיות מצביעות על הצטמקות הדרגתית של הזרמים הקונסרבטיבי והרפורמי, לצד עלייה במספרם של היהודים האורתודוקסים מצד אחד ושל היהודים שאינם משויכים לאחד מהזרמים הדתיים מצד שני. ההתרחקות מזרמי היהדות, בעיקר בקרב צעירים, מלווה בירידה במעורבות הקהילתית ומשפיעה גם על ירידה בתחושת הזיקה לישראל. במקביל, גם היכן שנשמרת הזיקה לישראל, ניכרות ירידה בתמיכה, עלייה בביקורת ולעיתים אף התפתחות של ניכור ועוינות כלפי ישראל. הסיבות לכך מגוונות וכוללות, בין השאר, פוליטיזציה של השיח ומתח גובר בין עמדות פוליטיות (פנימיות וביחס לישראל), בין ערכים (יהדות-ציונות-ליברליות) ובין זרמים דתיים (אורתודוקסיה-פלורליזם דתי), כמו גם חילופי דורות. ניכר תסכול גובר מהיעדר קשב מצד ישראל, ואיתו גוברת גם ביקורת על מדיניותה. נראה כי גם נשחקת היכולת של יהודי ארצות הברית להפריד בין תמיכתם הבסיסית בישראל ובין ביקורת על מדיניות ממשלתה בתחומים שונים. היחלשות הממסד הקהילתי ומשבר ההנהגה הנוכחי מוסיפים על האתגרים המורכבים הניצבים בפני יהודי ארצות הברית.

לעומת הקהילה היהודית בארצות הברית, היהודים בישראל הינם רוב מוחלט במדינתם. הימצאותה של ישראל באזור עויין והאתוס של "מלחמה על הבית" עליו היא חיה הביאו אותה להציב את הביטחון בראש סדר העדיפויות שלה. עם זאת, השגשוג הכלכלי בישראל ועליונותה הצבאית, מאפשרים בשנים האחרונות להגביר את השיח הציבורי הנוגע באתגרי הזירה הפנימית, הפערים החברתיים, הפילוג והקיטוב, ולהציב אותם כאתגרים מרכזיים לביטחונה הלאומי ולעתידה. האתגר המרכזי של מדינת ישראל כיום, מעבר לסכנות הביטחוניות מבחוץ, קשור באופייה ובהותה, במתח שבין היותה מדינה יהודית לבין היותה דמוקרטית, בהשלכות של המשך הסכסוך עם הפלסטינים, ובעיקר במציאת נקודת שיווי משקל מתאימה בין הקבוצות השונות המרכיבות את החברה הישראלית (למשל, לפי מודל "ארבעת השבטים" של הנשיא ריבלין – חרדים, דתיים, חילוניים, ערבים).

גם החברה הישראלית, כמו האמריקאית היא חברה הטרוגנית, מגוונת ומורכבת, אך בניגוד לקהילת יהודי ארצות הברית, קבוצה גדולה של היהודים בישראל היא חילונית (כ-45 אחוזים), ויש בה ייצוג קטן מאוד לזרמי היהדות הלא אורתודוקסית. החברה היהודית

בישראל גם שמרנית הרבה יותר מהקהילה היהודית בארצות הברית, ובעמדותיה הפוליטיות נוטה כיום ברובה למרכז-ימין. גם מבחינה דמוגרפית יש הבדל בין שתי האוכלוסיות, כאשר האוכלוסייה היהודית בישראל נמצאת במגמת גידול משמעותית, הנובעת בראש ובראשונה משיעור ילודה גבוה.

על אף המגמות המנוגדות שצוינו לעיל, יש הרבה מהמשותף בין שתי הקהילות: מדובר בקהילות משגשגות ומצליחות, שכל אחת מהן היא סיפור הצלחה ייחודי ויוצא דופן, ושתייהן עומדות במבחן פנימי משמעותי הנוגע לזהותן ולייעודן: ליהודים בישראל – שימור/עדכון החזון הציוני כבסיס לעתידה של המדינה היהודית והדמוקרטית; ליהודים בארצות הברית – שימור/עדכון הזהות היהודית כבסיס להמשכיות הקהילה. נראה כי שתי הקהילות מודעות לאתגרים אלה, ועם זאת, אין אצלן לפי שעה תחושת משבר קרוב והתגייסות רחבה למתן מענה להם.

מפגש בין שתי קהילות משגשגות – מורשת משותפת אך סיפורים נפרדים?

כאמור, מגמות העומק הפנימיות שהוצגו לעיל מעידות לכאורה על מגמת התרחקות בין שתי הקהילות במספר ממדים – זהות, ערכים, דת ופוליטיקה. ואכן, החיכוכים, הביקורת והמשברים ביניהן בשנים האחרונות עוסקים בעיקר בסוגיות אלו: סוגיית דת ומדינה, שבמרכזה שאלת ההכרה של ישראל כפלורליזם הדתי של יהודי ארצות הברית; סוגיית שותפות הערכים, שבמרכזה ערכי הדמוקרטיה הליברלית, ובראשם זכויות מיעוטים וחירויות הפרט; סוגיית אופייה של ישראל כמדינה החותרת לשלום, שבמרכזה המבוי הסתום בסכסוך הישראלי-פלסטיני ומדיניותה של ישראל בשטחים. מתוך שלוש סוגיות אלו עולה שאלת מרכיבי הזהויות בכל צד, ובהם מקומה של ישראל.

במקביל למגמת ההתרחקות, אנו עדים לתופעות ולמגמות הפוכות של התקרבות, כמו הידוק הקשרים בין קבוצות, קהילות מקומיות ומגורים מובחנים משתי הקהילות, הגברת הפעילות המשותפת של גופי החברה האזרחית והרחבה של מיזמי People to People, בראשם "תגלית" ו"מסע". ההתפתחויות הטכנולוגיות והממד הקיברנטי מעניקים הזדמנות נוספת להסרת מחיצות ולבניית גשרים מעל לחסמים גיאוגרפיים ואחרים. לפיכך, ניתן לקבוע כי על אף מגמות העומק המתנגשות בשתי הקהילות וריבוי המתחים ברמת ההנהגות, מתקיימים גם ממשקים עמוקים ורבים מאי פעם בין אנשים וקבוצות משני צידי האוקיאנוס. אנו חיים בעידן בו רוב החברות נגישות זו לזו יותר מבעבר וכבר אינן נדרשות למתווכים רבים ולאמצעים מיוחדים כדי לתקשר ביניהן. כמו כן, אנו עדים לירידה יחסית בחסמים היסטוריים, שעיצבו בעבר את היחסים בין הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית, כמו רעיון "שלילת הגולה" שאפיין את הזרמים העיקריים של הציונות מאז ראשיתה. התרחבותה של הקהילה הישראלית-אמריקאית והתחזקותה מהוות פוטנציאל לגישור ולחיבור נוסף בין ישראל ליהודי ארצות הברית. אפילו בחסם המשמעותי של יחסי דת-מדינה ניתן לזהות מגמות של יתר פתיחות דתית בישראל, על אף שהפוליטיקה הפנימית

והממסדית בלמה עד כה שינויים מהותיים. שינוי, גם אם איטי, בתחום זה עשוי להיות מפתח חשוב לחיזוק הקשר בין שתי הקהילות.

עם זאת, עדיין קיימים פערי תפיסה עמוקים ביחס לאופי הקשר, למהותו ולתפקידם של שני הצדדים במערכת יחסים זו. הגישה הרווחת בארץ רואה בישראל את מרכזו של העם היהודי ואת התפוצות כפריפריה, בעוד שבארצות הברית נוטים לראות הדדיות וסימטריה בקשר בין שתי הקהילות הגדולות של העם היהודי. בנוסף, קיימים מתחים היסטוריים ומשקעים בשני הצדדים בין תחושות של פטרונות הדדית ובין הצורך בקבלה ובדיאלוג פתוח ביניהם. מתח נוסף מתקיים בין הגישה התועלתנית קצרת הטווח, שבוחנת את היחסים דרך היתרונות המידיים שהם מעניקים לישראל בהון, בתמיכה ובהשפעה, ובין הגישה הערכית ארוכת הטווח, המתבוננת ביחסים אלה דרך עדשת מהותו ועתידו של העם היהודי. אל התפיסות הבעייתיות הישנות, כמו רעיון "שלילת הגולה" של הציונות הקלאסית, מצטרפים כיום אתגרים תפיסתיים נוספים, הדורשים התייחסות, שיח ומענה, ובהם:

1. **נרטיב מתחזק בקרב קהלים ישראליים, בעיקר בקרב הציונות הדתית, לפיו יהודי ארצות הברית (או רובם) פחות חשובים ורלוונטיים לישראל, מכיוון שהרפורמים והקונסרבטיבים מתרחקים ממדינת ישראל וממילא נמצאים בתהליך של שקיעה (בגלל מגמת ההתבוללות), בעוד שהשותף הטבעי של ישראל בארצות הברית הוא קהילת הנוצרים האוונגליסטים.**

2. **נרטיב ותיק של הציבור החרדי בישראל, השולל את יהדותם של הזרמים הלא אורתודוקסים בארצות הברית ורואה בהם את האיום הגדול ביותר על קיומו של העם היהודי.**

3. **נרטיב מתחזק בקרב קהלים יהודיים-אמריקאיים, לפיו ישראל מתרחקת מעולם הערכים והתפיסות שלהם, ולכן אין לה עוד מקום כרכיב בזהותם. המשתמע מכך הוא למזער התעלמות ממנה, ולמרב אפילו התנכרות לה עד כדי שלילת קיומה.**

השינויים בהתייחסות לישראל בקרב יהודי ארצות הברית מטרידים ביותר. ככלל, בולטת הסחיפה ההדרגתית בעמדות מקונצנזוס רחב של תמיכה בישראל ליתר ביקורת כלפיה, שמובילה לעיתים לאדישות או לניכור. ישראל הפכה להיות גורם מפלג ומוקד מחלוקת מרכזי בתוך הקהילה היהודית בארצות הברית. עיקר הבעיה היא בקרב צעירים, פרוגרסיבים ולא משויכים (קהילתית ודתית). מגמת הפוליטיזציה והקיטוב שוחקת את יכולתם להפריד בין זיקתם הבסיסית למדינת ישראל ובין עמדותיהם הפוליטיות ביחס למדיניותה של ממשלת ישראל. אצל חלק מיהודי ארצות הברית גוברות התחושות הקשות ביחס לישראל, עד כדי תחושות של בגידה, ניכור וכפיות טובה מצידה. רבים אחרים (בעיקר בקרב ה"לא משויכים") חווים חוסר עניין, אדישות גוברת וזיקות נחלשות לישראל כרכיב בזהותם. זוהי אולי הסכנה הגדולה ביותר לעתיד הקשר בין שתי הקהילות. ואף על פי כן, ישראל נותרה רכיב קריטי בזהות של רבים מיהודי ארצות הברית, שעבורם היא גורם מלכד, המגשר על השונות הרבה הקיימת בינם לבין עצמם.

הצלחתה ושגשוגה של מדינת ישראל והתנתקותה ההדרגתית מהתלות בארצות הברית ובקהילה היהודית שם הפכו באופן פרדוקסלי לאיום על היחסים בין שתי הקהילות. הן מחייבות שינויים בסדר היום המשותף ובמתכונת היחסים ההדדית. אנו נמצאים כיום בנקודה מכוננת במערכת היחסים בין הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית ובצומת דרכים לעיצוב עתידה של כל אחת מהקהילות בפני עצמה ועתידו של העם היהודי בכללותו. כל אחת מהן היא ביטוי להצלחה חסרת תקדים, אך שתיהן חוות פערים רחבים בדרכן ובזהותן, טרודות בענייניהן הפנימיים ונעות לכיוונים שונים. ובכל זאת, מערכת היחסים ביניהן הינה סוגיה קריטית עבור שתיהן, שיש לה השלכות על עתיד הדורות הבאים. כדי להתמודד עם סוגיה קריטית זו, נדרש דו־שיח מעמיק בין הצדדים, שבו כל צד מכיר בהישגי הצד השני, באתגרים הניצבים בפניו וגם בבעיות ובכשלים שלו עצמו.

מפערי היכרות ומודעות לגיבוש מדיניות

בשתי הקהילות היהודיות – בעיקר בישראל, אך גם בארצות הברית – ניכרים חוסר היכרות ובורות רבה זו לגבי רעותה. רוב הציבור בישראל חש שותפות גורל ואחריות בסיסית כלפי יהדות התפוצות, ואף על פי כן, הישראלי הממוצע אינו לומד על יהדות ארצות הברית ואינו מכיר אותה, את מאפייניה ואת מורשתה. רוב הציבור בישראל גם מוקיר ומעריך את היחסים עם ארצות הברית ואת תרומתה לביטחונה הלאומי של המדינה, אך אינו מייחס תפקיד משמעותי לקהילת יהודי ארצות הברית בחיזוק יחסים אלה, או תרומה משמעותית שלה לביטחונה של ישראל. העיסוק התקשורתי, הציבורי והפוליטי ביהדות התפוצות בכלל וביהודי ארצות הברית בפרט הינו מועט יחסית ומתעורר באופן זמני רק בעת מתיחויות ומשברים.

אמנם, חוגים מקצועיים מסוימים ובעלי תפקידים בודדים בישראל, כולל בצמרת מקבלי ההחלטות, מכירים את יהדות ארצות הברית ומודעים לתרומתה לביטחון הלאומי, אך ניתן לקבוע במידה רבה של ודאות כי יהדות ארצות הברית והיחסים עימה נעדרים בדרך כלל מסדר היום הישראלי ואינם מהווים שיקול משמעותי בקבלת ההחלטות. הדבר נובע משיקולים פוליטיים פנימיים, וכן מהיעדר עניין, ידע ומודעות בציבור ובמערכת הפוליטית. במרכז שולחן קבלת ההחלטות בישראל ניצבים שיקולים אחרים, פנימיים ברובם, הנשלטים על ידי סדר היום הפוליטי והציבורי המקומי.

ניתן היה לצפות ממערכת הביטחון הישראלית ומשאר משרדי הממשלה הרלוונטיים, שיציפו את סוגיית יהודי ארצות הברית כשיקול בהקשרי הביטחון הלאומי, אולם למותר לציין שזו אינה המציאות. הקהילה היהודית בארצות הברית ומערכת היחסים איתה אינן נתפסות בישראל כסוגיה של ביטחון לאומי. זאת ועוד, ניתן אף לומר, ככלל, שאין בישראל מי שמייצג את השיקול היהודי-אמריקאי או את שיקול יהדות התפוצות ברוב תהליכי קבלת ההחלטות, ובמיוחד לא בתחומים שאין להם קשר ישיר עם מערכת היחסים איתם.

גם אצל יהודים אמריקאים רבים הידע על ישראל הוא מועט ושטחי. כמחציתם מעולם לא ביקרו בה, ורובם ניזונים בעיקר מהדיווחים, השטחיים בדרך כלל, על ישראל בתקשורת האמריקאית. עם זאת, ישראל נמצאת במקום גבוה יחסית בסדר היום של יהודי ארצות הברית, הן כמוקד לתמיכה ולהזדהות והן כמוקד מחלוקת, ושאלת היחסים עימה זוכה לשיח פומבי בקהילה היהודית ולעיסוק של רוב מנהיגיה.

הבעיה האסטרטגית

מחקר זה מדגיש כי קהילת יהודי ארצות הברית תרמה תרומה אינסטרומנטלית חשובה ביותר להתבססותה של מדינת ישראל, לעיצובה, לפיתוחה ולביטחונה הלאומי, על רכיביו השונים, מאז ראשית קיומה, ואף קודם לכן. עתידה של קהילה זו וזיקתה לישראל הינם מרכיבים חיוניים ביעודה כמדינת הלאום של העם היהודי וכביתו הלאומי, וכן בביטחונה הלאומי של עם ישראל בכללותו.

כאמור, אנו עדים למגמות גוברות, הן בישראל והן בקרב יהדות ארצות הברית, של התרחקות וניכור, היחלשות הזיקות ותחושת השייכות, והתרופפות הערכות ההדדית, האכפתיות, המעורבות והיחסים בין שתי הקהילות. זאת, בנוסף לאתגרים הניצבים בפני עצם ההמשכיות של קהילת יהודי ארצות הברית ויכולת ההשפעה שלה.

מקורן של מגמות אלו הוא בעיקר בתהליכי עומק דמוגרפיים וחברתיים ארוכי טווח מצד אחד, ובשיקולים של פוליטיקה עכשווית בישראל, בארצות הברית ובקרב היהודים שם מצד שני. אולם הן נובעות גם מפערים משמעותיים במאמצים הקיימים לגשר בין הקהילות ובהם בורות הדדית, פערי היכרות ומודעות, וכן מיעוטם וחולשתם של מנגנוני דו-שיח פורמליים ולא פורמליים. כל אלה מצטברים בהדרגה לאדישות, להתנכרות ולהתרחקות הדדית, עד כדי הפיכתה של ישראל ממרכיב זהות חיוני ומקור גאווה ליהודי ארצות הברית לסוגיה של מחלוקת המפלגת את הקהילה ואף מרחיקה צעירים יהודיים מישראל, מהציונות ואף מהיהדות.

המשך המגמות שתוארו לעיל עלול להציב בפני מדינת ישראל והעם היהודי שורה של סיכונים בטווח הזמן הבינוני והארוך, שהמרכזיים שבהם:

1. פגיעה במערכת היחסים המיוחדים עם ארצות הברית, כמשענת אסטרטגית חיונית לביטחונה של ישראל.
2. פגיעה ביעודה, בצביונה ובזהותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. מרכיבים אלה תלויים, במידה רבה, בעוצמת הקשר של ישראל עם הקהילות היהודיות בתפוצות, בפרט בארצות הברית, ובמידת התמיכה של קהילות אלו בישראל.
3. פגיעה בתרומה של יהדות ארצות הברית לעומק האסטרטגי של מדינת ישראל, המפצה כיום על מגבלות גדולה ומרחיבה את שולי הביטחון וחופש הפעולה המדיני והביטחוני שלה. יהודי ארצות הברית מהווים עתודה אנושית גדולה ובסיס תמיכה ערכי, ציבורי, כלכלי, פוליטי ומדיני עבור מדינת ישראל, הן בארצות הברית והן ברחבי העולם.

4. **סיכון ממשי לקרע עמוק בעם היהודי, עד כדי נתק בין שני מרכזיו הגדולים בישראל ובארצות הברית.** זאת, בד בבד עם אתגרים משמעותיים הניצבים בפני כל אחד מהם בנפרד, שעלולים לאיים על עתידם ועל עתידו של העם היהודי כולו. בנקודת הזמן הנוכחית, נראה כי בישראל, ובמידה מסוימת גם בקרב יהודי ארצות הברית, לא הופנמה ההכרה כי היחסים בין שתי הקהילות הם סוגיה מובהקת של ביטחון לאומי, וגם לא הוטמעה מידת החומרה של הבעיה ודחיפותה, המחייבות פעולה משמעותית כבר היום כדי להבטיח את עתיד שתי הקהילות ואת עתידה של כל אחת מהן בנפרד. מכיוון ששכבת המנהיגות בישראל מודעת לחשיבות הקשר עם יהודי התפוצות, אך עיניה נשואות קודם כל לנעשה בישראל עצמה, שינוי מערכתי וארוך טווח ביחס ליהדות ארצות הברית מחייב בעיקר שינוי עמוק ויסודי בתפיסות ובעמדות הציבור, כדי שעיני המנהיגות הפוליטית יפגשו קהל שהנושא חשוב לו, וסוגיית ה"חוץ" הזו תהפוך לסוגיית פנים. מדובר, אפוא, באתגר משולב, מנהיגותי וציבורי גם יחד, הן בישראל, הן בארצות הברית והן במשותף לשתי הקהילות.

מוכרות כיום גישות, פעולות ושיטות שונות, שמיושמות או מועלות כהצעות לסגירת הפערים וכמענה לבעיות שצוינו לעיל. מכיוון שהפערים רחבים ונובעים מבעיות עמוקות, מענה אפקטיבי להם מחייב גישה אסטרטגית, מערכתית וארוכת טווח. לפיכך, נציג להלן מסגרת רעיונית כוללת למגוון המאמצים והפעולות הנדרש כמענה לבעיה האסטרטגית, וזאת בהתבסס על **תכלית אסטרטגית** המגדירה את העתיד הרצוי אליו עלינו לכוון את מאמצינו, ולצידה **רעיון מסדר** המארגן את כיווני העשייה בשירות התכלית האסטרטגית.

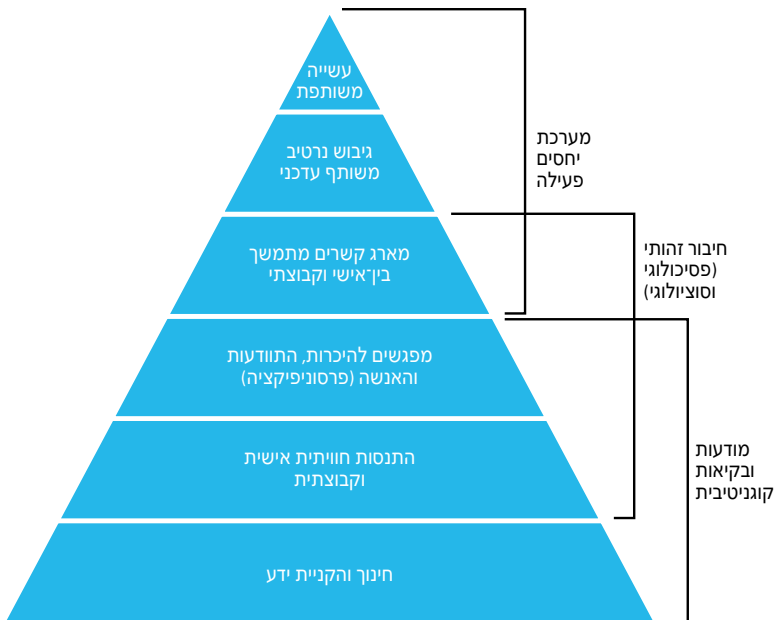
התכלית האסטרטגית והרעיון המסדר

התכלית האסטרטגית: שימור מערכת היחסים בין מדינת ישראל והחברה הישראלית ובין קהילת יהודי ארצות הברית, חיזוקה וביצורה, בהיותה רכיב חיוני בביטחון הלאומי של ישראל, בעתידו וביטחונו של העם היהודי ובחוסנו ובלכידות הפנימית של הקהילות היהודיות בארצות הברית ושל החברה בישראל.

הרעיון המסדר: מהלך מערכתי מתמשך, מתואם ומשותף, של המדינה והחברה בישראל ושל קהילת יהודי ארצות הברית, לבנייה מתמדת של מערכת יחסים איתנה ומתחדשת ביניהן ולסיוע הדדי של כל צד לרעהו בהתמודדות עם האתגרים בפניהם הוא ניצב. מהלך מערכתי כזה יכול את הרבדים הבאים, שיותאמו למאפייני הקהילות והקבוצות השונות שמרכיבות אותן:

1. חינוך להקניית בקיאות, להיכרות ולמודעות הדדית.
2. התנסות חווייתית אישית וקבוצתית (בדגש על ביקורים ומשלחות) ככלי להיכרות, למודעות ולעיצוב זהות.

3. הגברת המפגשים המשותפים להיכרות, לשיח, ליצירת קשר, לעיצוב זהות, למעורבות ולעשייה משותפת.
 4. מיסוד והרחבה של ערוצי ההידברות וההיוועצות הממסדיים הרשמיים והלא רשמיים.
 5. עיצוב המכנים המשותפים, הנרטיבים, מרכיבי הזהות והיעדים המשותפים והייחודיים לקהילות, לקבוצות ולזרמים.
 6. הירתמות לעשייה משותפת ברמות המקומית, המגזרית והלאומית.
- כל הצעדים הללו ייעשו תוך מיקוד הקשב והמאמצים בשכבת הדור הצעיר בישראל ובקרב יהודי ארצות הברית, על ידי שילוב של הרכיבים הבאים:
1. שיח בין־דורי ושיח בין־קהילתי (מדור לדור).
 2. מסגרות ממסדיות רשמיות בהובלה של הנהגות שני הצדדים, שיתמקדו בהכוונת מאמצים, הפניית משאבים ובניית פלטפורמות מאפשרות, לצד פעילות ענפה של ציבורים וגורמי החברה האזרחית, על מגזריה וארגוניה, שתתמקד בפעילות People to People.
 3. פעילות ברמות הלאומית, המגזרית, המקומית והבין־אישית.
 4. שילוב ממדים ממשיים עם פעילות מתוקשרת וירטואלית.

תרשים 1: רבדים נדרשים לבניית מערכת יחסים איתנה בין הקהילות היהודיות

מהלך נרחב ומערכתי מסוג זה מחייב קיומו של מנגנון יעיל להכוונת המאמצים, להנעת דו־שיח מגוון על בסיס משותף ולהסדרת היחסים וניהולם. כינון מנגנון כזה מחייב הובלה

על ידי אישיות/אישים וממסד/ארגונים שיזכו להכרה ציבורית ופוליטית רחבה משני צדי האוקיאנוס ויוכלו לשמש, בראש ובראשונה, מקור השראה לכלל המאמצים המבוזרים המתקיימים בתחום, וכן כגורם מכווין, מסנכרן, מחבר ומאפשר (מבחינה משאבית ותשתיתית). מתכונת אפשרית אחת היא הנהגה בכירה (ועדת היגוי), שתוביל מהלך משותף לטיפוח היחסים ולשיפורם המתמיד, תייצג מגזרים רבים ורחבים ככל הניתן ותסתייע בגוף מטה ייעודי ("מינהלת לאומית"), שיפעל לסינרגיה מיטבית בין כלל המאמצים והכוונתם ויאפשר סגירת פערים, צמצום סיכונים ומיצוי הזדמנויות. הביצוע עצמו ימשיך להתקיים באופן מבוזר, באמצעות גופים וארגונים קיימים, לצד גופים חדשים שיעסקו בנושא.

המהלך המוצע יחייב שיתוף פעולה רחב בין גופים רבים בישראל ומקרב יהודי ארצות הברית. אשר על כן, מתחייב בסיס תפיסתי משותף לפעולה, שייבא לשיח מתמיד בין הגורמים השותפים. אנו מציעים את עקרונות היסוד הבאים כנקודת פתיחה וכמצפן להתנהלות:

1. ישראל היהודית והדמוקרטית היא ביתו הלאומי של העם היהודי כולו.
2. העם היהודי ימשיך לקיים קהילות יהודיות עצמאיות בתפוצות.
3. הקשר בין ישראל לקהילות בתפוצות הכרחי לקיומו של העם היהודי ולעתידו.
4. עמיות יהודית (מרחב הזהויות הקולקטיבי, המבטא את השייכות לעם היהודי) הינה אוהל רחב ופתוח, הכולל מגוון קולות שיש להם בסיס משותף.
5. כל אלה מחייבים היכרות הדדית, אכפתיות, ערכות הדדית ומעורבות, ועמיות יהודית כמכנה משותף שאינו רכיב בוויכוח הפוליטי ומסוגל להכיל את הברלי הגישות והדעות.

כיווני פעולה מומלצים

הפיכת התכלית האסטרטגית והרעיון המסדר לכלל תוכנית פעולה פרטנית וכוללת מחייבת עבודת תכנון נוספת, החורגת מגבולותיו של מחקר זה. ובכל זאת, בחרנו לציין ביתר פירוט מספר כיווני פעולה מומלצים בהתאם לתחומים עליהם הצבענו – חינוך, מפגשים, מנגנוני הידברות ועשייה משותפת – וכן להציע קווי מדיניות ופעולה לקובעי המדיניות ומקבלי ההחלטות בישראל, למערכות החוץ והביטחון שלה ולהנהגות של קהילת יהודי ארצות הברית.

השכלה וחינוך להקניית ידע, למודעות, להיכרות הדדית ולגיבוש תודעת מורשת משותפת

מדובר בקידום תוכניות לימודים, הכשרות, השתלמויות ופרויקטי מחקר בישראל ובארצות הברית, בהתבסס על מערכות החינוך וההשכלה הפורמליות והלא פורמליות. זאת, תוך התמקדות בדור הצעיר, במנהיגות ובבעלי תפקידים רלוונטיים. מכיוון שלמיטב הערכתנו, הפערים בתחום זה בין המצוי לרצוי גדולים מאוד, המלצותינו הן:

1. בישראל – השתלבות במערכות החינוך היסודית והעל יסודית, בתנועות הנוער, במערכת ההשכלה הגבוהה ובתוכניות הכשרה והשתלמות לאנשי המגזר הציבורי הרלוונטיים

(המועצה לביטחון לאומי, מערכות החוץ והביטחון, ועוד) ולבעלי תפקידים ייעודיים נוספים, תוך שיתוף אנשי חינוך ומומחים מארצות הברית ומקהילות יהודיות נוספות בתפוצות. הדגש צריך להיות מושם על חינוך לעמיות יהודית מהגיל הרך, תוך עיסוק בקהילות חיות, במורשתן, בתרבותן ובמאפייניהן, על הדומה והשונה בהן, ובחשיבות הקשר עימן להמשך קיומו של העם היהודי.

2. **בארצות הברית** – התבססות על מערכת החינוך היהודית (בעיקר Jewish Day Schools), תוך שיתוף אנשי חינוך ומומחים מישראל. התמקדות בהיסטוריה הישראלית, החברה והתרבות בישראל ולימודי השפה העברית. האתגר עימו יש להתמודד הוא שימור ופיתוח הנרטיב הציוני והזיקה לישראל, באמצעות הנגשתם מעבר להיסטוריה הפוליטית ויחסי דת ומדינה, תוך הכרה בחשיבותה של מדינת ישראל כרכיב מרכזי בזהותם של יהודי ארצות הברית והתייחסות לאתגרים שאיתם מתמודדת ישראל כיום ולמורכבות (בין השאר, כהכנה להתמודדות עם אתגרי הפעילות האנטי ישראלית בקמפוסים בארצות הברית).

3. **ביחד** – הרחבה של תוכניות לימוד משותפות, ביקורים הדדיים ופרויקטים משותפים, כגון: בתי ספר תאומים, שיעורים מקוונים משותפים בבתי ספר, פעילות חינוכית משותפת של חניכי תנועות הנוער, חילופי תלמידים וסטודנטים, תוכניות ומלגות ללימודים האחד אצל השני ושיגור יותר אנשי חינוך מישראל לארצות הברית וממנה לישראל.

מפגשים להיכרות ולבניית מארג קשרים בין־אישית וקבוצתי

מדובר בהרחבת ערוצי ההפגשה ומסגרות הדו־שיח בין ישראלים ובין יהודים אמריקאים, ככלי מרכזי להתנסות חווייתית ובלתי אמצעית, להיכרות הדדית, להתוודעות, לעיצוב זהות המבוססת על מורשת וסדר יום משותפים וכבסיס לעשייה משותפת. תקשורת בין אישית והאנשה (פרסוניפיקציה), כחלק מהחווייה האישית והרגשית המשמעותית במסגרת המפגשים, הן חלק חשוב ביותר בחיזוק הקשרים ובהתמודדות עם תופעות של אדישות וניכור. כבר כיום מתקיים מפעל גדול ומצליח של מפגשים ("תגלית" ו"מסע" הן תוכניות הדגל בתחום זה) ושל משלחות. להלן כיוונים לשיפור ולהוספה:

1. "תגלית הפוכה", של בני נוער וצעירים ישראלים בקהילות יהודיות בארצות הברית, למשל בהתבסס על תשתית מחנות הקיץ היהודיים שם.
2. הרחבת התוכניות האקדמיות והגדלת המלגות המאפשרות לימודים מעבר לים: "מסע הפוך" לסטודנטים ישראלים בארצות הברית, חילופי סטודנטים ותוכניות ללימודים מלאים/שנתיים/סמסטריאליים.
3. פרויקטי המשך לתוכניות הקיימות כמו "תגלית" ו"מסע", תוך שימת דגש על תחזוק וחיזוק רשתות הקשרים, למשל, באמצעות מפגשי גומלין של בוגרי "תגלית" בארצות הברית ופעילות מקוונת, ממוסדת ואישית.
4. עיבוי מפעל המשלחות (לשני הכיוונים) בחתך מגזרי, במיוחד למשפיענים ולמנהיגי המחר, ובדגש על הדור הצעיר.

5. הרחבת המפגשים במסגרת "קהילות תאומות" ו"בתי ספר תאומים".
6. נוכח העובדה שהדור הצעיר בשתי הקהילות מנהל את חייו ומעצב את זהותו, קשריו וחוויותיו גם באמצעות קישורים טכנולוגיים והרשתיות הווירטואלית הגלובלית – שימוש באמצעים אלה ליצירת חדשנות בשיח ההדדי.

מנגנוני הידברות הדדית והיוועצות

מדובר בגיבוש מנגנונים משותפים ובניית תשתיות ארגוניות, משאביות ומתודולוגיות, שיאפשרו קיום דו-שיח והיוועצות, לצד תהליכי עיצוב, תכנון, קבלת החלטות וכיצוע בסוגיות משותפות ועבור פרויקטים משותפים, הן ברמת ההנהגות והן בקרב הציבורים השונים. דיאלוג מועיל ופורה מחייב קיום שיח פתוח, שיוריד את סף הרגישות ההדדית ואת מחסומי השתיקה והאטימיות. דיאלוג כזה מחייב ללמוד איך להעביר ביקורת ואיך לקבל ביקורת, להגדיר את גבולות השיח ולמפות ולזהות את המכנים המשותפים לצד חילוקי הדעות והבדלי ההשקפות.

להתרשמותנו, קיים כיום פער גדול במסגרות הדו-שיח הפורמליות והממלכתיות. יוזמות קודמות בנושא זה לא עלו יפה מסיבות שונות. אנו מציעים לכוון ערוצי דו-שיח והיוועצות מתאימים במתכונות אפשריות שונות:

1. פורום בחסות נשיא המדינה או יו"ר "הסוכנות היהודית".
2. ערוץ ממוסד בין ראש הממשלה ובין הנהגת יהודי ארצות הברית.
3. קביעת תפקיד מוגדר לשר לענייני התפוצות ולשרים רלוונטיים נוספים בשיח ממוסד עם הקהילות היהודיות ודיווח עליו לממשלה (לא כתחליף לשיח ישיר של ראש הממשלה).
4. פורום משותף לכנסת ולנציגים מקהילת יהודי ארצות הברית.
5. גוף משותף (פורום/ועדה/מטה) שיעסוק בייעוץ/תכנון/ביצוע.

גיבוש נרטיבים משותפים עדכניים ותרגומם להירתמות ולעשייה משותפת

כאמור, קשה עד בלתי אפשרי לקיים מערכת יחסים הדוקה ויציבה כאשר כל צד מכונס בענייניו הנבדלים ובסדר יומו הפנימי. לכן, חשוב למלא את תחושת שותפות הגורל הקיימת בתכנים עדכניים ובעשייה משותפת. מורשת היסטורית משותפת הינה תנאי חשוב, אך בלתי מספיק. נדרש לחבר יחד סיפורים משותפים עדכניים, ועל בסיסם לגבש חזון וייעוד משותפים כמצפן לעשייה משותפת. בהקשר זה, טקסט עדכני משותף (אמנה) עשוי להיות בעל ערך רב, הן כבסיס חינוכי והן כמצפן לעשייה קונקרטית.

מעבר לפעילות המוצעת בתחומי החינוך והמפגשים, שמשקפת מפעל נרחב של עשייה משותפת, אנו ממליצים לכוון פרויקטים משותפים נוספים, כמענה לסוגיות לאומיות רחבות ולצרכים מגזריים ומקומיים משותפים. המיזם "תקווה ישראלית" של בית הנשיא, המשמש כמטריה לפעילות רחבה ועוסק ביצירת "סדר ישראלי חדש" על ידי ביסוס השותפות בין

חלקיה השונים של החברה הישראלית, יכול לשמש כמודל (ואולי אף כאכסניה) לעשייה הנדרשת לשם ביסוס השותפות בין קהילות העם היהודי.

אפשרויות נוספות ליצירת ערוצים ותחומי עשייה משותפת במסגרת סדר יום לאומי, מגזרי ומקומי הן:

1. הירתמות משותפת של צעירים ישראלים וצעירים יהודים אמריקאים למאבק באנטישמיות ובתופעות הדה-לגיטימציה של ישראל, הן בארצות הברית והן במקומות נוספים ברחבי העולם.
2. התמודדות משותפת עם אתגרי ההמשכיות של הקהילות היהודיות בארצות הברית.
3. פרויקט "תיקון עולם" משותפים בישראל, בארצות הברית וברחבי העולם.
4. עידוד העלייה לישראל.
5. עידוד הפלורליזם הדתי בישראל.
6. עידוד זכויות מיעוטים בישראל ובארצות הברית.
7. פרויקטים מגזריים ומקומיים, כמו קהילות תחומיות משותפות (אומנות, אקדמיה, תקשורת וכדומה) וקהילות מקומיות תאומות.

קובעי המדיניות ומקבלי ההחלטות בישראל

כיווני הפעולה המומלצים במסגרת מחקר זה מחייבים תוכנית לאומית רחבה. תנאי לגיבושה ולהוצאתה לפועל של תוכנית כזאת הוא התגייסות רחבה של ממשלת ישראל וזרועותיה ושל מוסדות לאומיים וארגוני החברה האזרחית. הרחבת הפעילות של משרד התפוצות בשנים האחרונות ותוספת התקציבים לצורך סיוע לקהילות היהודיות בתפוצות הן צעדים מבורכים. אולם, האתגרים העומדים בפנינו מחייבים עשייה רחבה הרבה יותר הן בישראל והן מעבר לים.

למדיניות ישראל ולשיח הפוליטי והציבורי הפנימי בה יש השפעה רבה מאוד על חייהם של יהודי ארצות הברית ועל גיבוש התפיסות והעמדות שלהם ביחס לישראל. מדובר לא רק בסוגיות המשפיעות עליהם במישרין (שהן רבות ורחבות הרבה יותר מכפי שמקובל להניח בישראל), אלא במכלול הנושאים המשפיעים על מרכיבי זהותם ועל הזדהותם הערכית והרגשית עם מדינת ישראל. מציאות זו מחייבת הקשבה רבה ורגישות מצד הדרג הפוליטי, ההנהגה הציבורית ואנשי המגזר הציבורי בישראל כלפי יהדות התפוצות. יתר על כן, כשמתקבלות החלטות בישראל במגוון רחב של תחומים (לא רק באלה שעוסקים באופן ישיר ביהודי התפוצות), חייבים לקחת בחשבון את ההשלכות של החלטות אלו על יהדות התפוצות ועל הקשר עימה. המצב כיום רחוק מלהניח את הדעת ותורם להחרפת הבעיה האסטרטגית, כפי שהוצגה במחקר זה.

לפיכך, אנו ממליצים לכוון גוף מטה מייעץ ומתאם שיעסוק בנושא הקשרים עם יהודי התפוצות, למשל במועצה לביטחון לאומי בסיוע משרד התפוצות, ולהסמיך דרג מיניסטרילי בכיר כמופקד על הנושא באופן קבוע.

מערכות החוץ והביטחון

מחקר זה מציג להתייחס למערכת היחסים של מדינת ישראל עם הקהילה היהודית בארצות הברית כנכס משמעותי לביטחונה הלאומי של ישראל. בראייה זו, ראוי שהמערכות המקצועיות המופקדות על ביטחונה הלאומי של ישראל ייצגו נאמנה את מכלול השיקולים הרלוונטיים בהקשר זה במסגרת תהליכי העיצוב, התכנון וקבלת ההחלטות. למיטב התרשמותנו, זה אינו המצב כיום. התייחסות כזאת מחייבת ידע, היכרות ועיסוק מתמשך, וגם אלה חסרים כיום. כיווני הפעולה המומלצים בתחום זה הם:

1. הכנסת הנושא של יהודי ארצות הברית והקשר שלהם לביטחון הלאומי של ישראל להכשרות בכירות של המועצה לביטחון לאומי, צה"ל, מערכת הביטחון ומשרד החוץ.
2. בניית מסד ידע רלוונטי ועיסוק שוטף בנושא במסגרת גופי המטה הרלוונטיים בצה"ל ובמערכת הביטחון, מעבר לעיסוק הנוכחי הקיים במועצה לביטחון לאומי ובמשרד החוץ.
3. הרחבה ומיסוד של התדרוכים שמעבירים בכירי מערכות החוץ והביטחון לאישים מקרב יהדות ארצות הברית ולאישים ולקבוצות הנשלחים מטעם ארגונים פרו-ישראליים שם. ניתן לעשות שימוש רב יותר בפורשים הבכירים ממערכות אלו, כדי לאפשר את היקף התדרוכים ולהגדילם.
4. צה"ל, בהיותו "צבא העם" ובמסגרת תפקידו החינוכי והחברתי, משמש כשותף מרכזי לפרויקט "תגלית", וכ-100,000 קצינים וחיילים כבר השתתפו כמלווים של משלחות "תגלית" בארץ. יש מקום להרחיב פעילות זו גם לתחומים נוספים. כיוון אפשרי הוא מסעות של משלחות קצינים וחיילים לביקורים בקהילות יהודיות בארצות הברית.

הנהגות הקהילות היהודיות בארצות הברית

למיטב הבנתנו, מנהיגי יהדות ארצות הברית מודעים היטב לבעיות ולאתגרים המרכזיים העומדים בפניהם, אולם חלוקים לא אחת על דרכי המענה המתאימות, וחשוב מכך, מתקשים מאוד להירתם לפעולה משותפת רחבה ברמה הכלל ארצית כדי להתמודד עם אתגרים אלה. האתגר החשוב ביותר העומד בפניהם הוא, לפיכך, אתגר ההנהגה והיכולת לשלב ידיים, להביט נכוחה על האתגרים המרכזיים ולקבל החלטות בסוגיות המפתח. אפשר שהאתגרות משותפת עם גורמים בישראל תקל על התארגנות פנים אמריקאית למשימות אלו.

אחת הסוגיות במסגרת אתגרים אלה היא כיצד לחלק את ההשקעות (הפילנתרופיות והאחרות) בין מטרות אמריקאיות לא יהודיות (כיום, זהו הרוב המכריע של תרומות מפעל הפילנתרופיה), הקהילות היהודיות עצמן ומדינת ישראל. סוגיה נוספת היא התמודדות עם תופעות האדישות (ולעיתים הניכור) מצד הציבור הישראלי כלפי יהדות התפוצות וחוסר ההתחשבות בצרכיה ובאינטרסיה. דוגמה מובהקת לכך היא חוסר ההצלחה, עד כה, של הרוב היהודי הלא אורתודוקסי בארצות הברית להפוך את סוגיית הפלורליזם הדתי למשמעותית יותר בשיח הישראלי. יש מקום ליתר מעורבות מצד יהדות ארצות הברית גם בתחום זה. כדי להתמודד עם סוגיות אלו, נדרש לחזק מאוד את ערוצי ההשפעה של קהילת יהודי ארצות הברית בישראל, וזאת באמצעות שתדלנות, רתימת סוכני שינוי במגזרים רלוונטיים,

ובעיקר יצירת שותפויות וקואליציות עם קבוצות ומגזרים בעלי תפיסות דומות ויעדים חופפים.

סיכום

מגמת ההתרחקות בין ישראל ובין הקהילה היהודית בארצות הברית היא בעלת השלכות ארוכות טווח על ביטחונה הלאומי של ישראל ועל ביטחונה של העם היהודי כולו, על ייעודה וזהותה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי ועל חוסנו ולכידות הפנימית של הקהילות היהודיות בארצות הברית ושל החברה הישראלית. המענה לאתגר זה, שהוצג לעיל, הוא מאמץ רחב היקף, רב־ממדים ומתמשך לגיבוש מערכת היחסים בין שתי הקהילות ולעיצוב זהותן ועיתידן, וזאת באמצעות הגברת המודעות וההיכרות ההדדית, לצד פעילות משותפת ומשמעותית. כל צד יראה את עצמו עֶרְב לרעהו ולהתמודדות שלו עם האתגרים בפניהם הוא ניצב, תוך שמירה על האיזון העדין בין שותפות ומעורבות באתגרי הצד השני ובין אי־התערבות.

על ישראל מוטל לסייע ליהודי ארצות הברית לשמר את הזיקה אליה ולראות בה רכיב חשוב בזהותם, וכן לסייע להם בהתמודדותם עם אתגר ההמשכיות היהודית ועם בעיות הביטחון הנובעות מהתגברות תופעות האנטישמיות והדה־לגיטימציה של ישראל. קהילת יהודי ארצות הברית, מצידה, מחוייבת לחזק את התמיכה בישראל ולעזור לה לשמר את ייחודה, ייעודה וזהותה סביב שותפות הערכים ועשייה משותפת.

אנו מקוים כי תפיסת המענה שהוצגה לעיל תוכל לשמש נקודת פתיחה טובה להמשך הדרך, ובמיוחד לתהליך של תכנון מפורט שיהווה בסיס ליישום ההמלצות ולפעולה משותפת, מתמשכת ומשמעותית של שתי הקהילות.